

O CESARZOWYCH CESARSTWA ŁACIŃSKIEGO (1204–1261) (3). JOLANTA Z FLANDRII

ZDZISŁAW PENTEK

ABSTRACT. *On Empresses of the Latin Empire (1204–1261): Yolanda of Flanders.* The article is the third part of the series *On Empresses of the Latin Empire (1204–1261)*. This one is dedicated to Yolanda of Flanders, the second wife of Peter II of Courteney. Yolanda became empress in 1217, lost her husband the same year, and probably gave birth to Baldwin in 1218. It did not play any significant role in the history of the Latin Empire.

STRESZCZENIE. Artykuł jest trzecią częścią cyklu ‘O cesarzowych Cesarstwa Łacińskiego (1204–1261)’. Ten jest poświęcony Jolancie z Flandrii, drugiej żonie Piotra II z Courteney. Jolanta została cesarżową w 1217 roku, w tym samym roku straciła męża, a prawdopodobnie w 1218 roku urodziła Baldwina. W historii Cesarstwa Łacińskiego nie odegrała żadnej znaczącej roli.

Autor: Zdzisław Pentek, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Historii, ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7, 61-614 Poznań, Polska, zp26@amu.edu.pl, **ORCID iD:** <https://orcid.org/0000-0001-6500-6559>

Keywords: Yolanda wife of emperor Peter II of Courtenay, Latin Empire

Słowa kluczowe: Jolanta żona cesarza Henryka z Flandrii, Cesarstwo Łacińskie

Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XXIX, Poznań 2022, Wydawnictwo Wydziału Historii UAM, pp. 81–89, ISBN 978-83-67284-08-0, ISSN 0239-4278. Polish text with summaries in English and Polish

<https://doi.org/10.14746/bp.2022.29.6>

Po niespodziewanej śmierci cesarza Henryka z Flandrii w czerwcu 1216 roku¹, baronowie Cesarstwa Łacińskiego stanęli przed nie lada wyzwaniem. Henryk nie pozostawił żadnego legalnego potomka. To można uznać za pewnik. Na dodatek, nic nie wiadomo o losach jego drugiej małżonki². Jaki był jej los po śmierci Henryka? Czy w ogóle żyła czy też np. powróciła do Bułgarii? Źródła o tym milczą. W tej sytuacji

---

¹ Robert de Clari, *La conquête de Constantinople*, wyd. Ph. Lauer, Paris 1924 § CXIX; Ernoul, *Chronique d’Ernoul et de Bernard le Trésorier*, wyd. L. de Mas-Latrie, Paris 1871, s. 391; *L’Etoire de Eracles Empereur et la conquête de la terre d’Outremer (suite)*, RHC, HOc. 2, Paris 1859, s. 289–290.

² Z. Pentek, *O cesarzowych Cesarstwa Łacińskiego (1204–1261) (2). Agnieszka z Montferrat i (Maria?) nieznaną córką cara Kalojana*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et studia” 2021, t. 38, nr 2, s. 31–40.

ciężar oraz odpowiedzialność za ciągłość władzy spoczęły na barkach weterana III i IV krucjaty, Konona z Béthune (1150/1160–1219) oraz grona najbliższych wasali zmarłego cesarza. Ta grupa zdecydowała, że tron cesarstwa ma pozostać w rękach flandryjskich. Najpierw należy przypatrzeć się sukcesji domu flandryjskiego w linii męskiej, bo od tego kryterium baronowie Cesarstwa zapewne rozpoczęli poszukiwania następcy tronu. Brat Baldwina i Henryka, Eustachy realizował swoją polityczną przyszłość jako regent Królestwa Salonickiego. Jednak Eustachy nie zgłaszał akcesu do tronu, albo co ważniejsze, nie upatrywano w nim sukcesora. Dlaczego tak było, nie wiadomo. Być może był naturalnym synem swego ojca, a to wykluczało go z grona pretendentów do sukcesji po Henryku. Prawdopodobnie zmarł on w kwietniu 1217 roku³. Czy kolejny z braci flandryjskich cesarzy w ogóle żył i miał jakieś aspiracje poza duchowymi, również nie wiadomo. Był nim Gotfryd (*Geoffroy*), o którym wiemy tylko, że w 1206 roku był prepozytem w Douai. W takim wypadku, w grę wchodziły żeńskie przedstawicielki rodu z Hainaut — Jolanta i Sybilla. Tę ostatnią chyba nie brano pod uwagę, zresztą zmarła ona na początku 1217 roku⁴. Tak więc rada baronów zadecydowała, aby zaprosić na tron w Konstantynopolu siostrę Henryka, Jolantę wraz z jej małżonkiem Piotrem, który miał zostać nowym cesarzem. Jednak tu należy poczynić taką uwagę, że to na Jolantę przeniesiono władzę cesarską⁵.

Na dwór flandryjski skierowano starannie dobranych posłów: brata Jolanty, Eustachego, Jana z Brabancji i Roberta z Boves. W listopadzie 1216 roku wysłannicy łacińskich wielmożów dotarli do Namur⁶. Propozycja objęcia tronu w Konstantynopolu po Henryku była niespodziewana, kusząca oraz stanowiła najpoważniejszy feudalny awans dla Piotra i Jolanty. Zaszczytną, ale i odpowiedzialną propozycję para małżonków przyjęła⁷. Nie wiadomo czy zdecydowali się na ten krok dla pomnożenia zaszczytów czy zaś z chęci kontynuacji władzy po odejściu Henryka.

Nowy cesarz-elekt, Piotr II z Courtenay urodził się około 1155 roku i był jednym z dziesięciorga dzieci Piotra I (1126–1183) oraz Elżbiety dziedziczki Courtenay (ok. 1127–1205). Należy nadmienić, że był on wnukiem króla Francji Ludwika VI i Adelajdy z Maurienne. Nadziei na tron francuski nie miał ani on ani jego ojciec. Skutkiem tego, ten ostatni przejąwszy włości żony rozpoczął się pisać *de Courtenay*⁸.

³ Ostatni raz jest on wspomniany G. L. Fr. Tafel & G. M. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, t. 2, Wien 1856, s. 195 [dalej TT, II]. Tak też przypuszczał F. Van Tricht, *The Latin Renovatio of Byzantium. The Empire of Constantinople (1204–1228)*, tłum. Peter Longbottom, Leiden–Boston 2011, s. 171 [dalej Van Tricht].

⁴ C. B. Bouchard, *Sword, miter and closter. Nobility and the Church in Burgundy 980–1198*, Ithaca 1987, s. 294.

⁵ Van Tricht, s. 71.

⁶ Ernoul, s. 391. Czasu dotarcia posłów do Flandrii można domyślać się stąd, syn Jolanty i Piotra, Filip przejął we władanie Namur. Świadczą o tym donacje Jolanty z listopada 1216 roku, zob. niżej.

⁷ Konsekwencją tego jest dokument TT, II, s. 193–195; J. B. De Marne, *Histoire du comté de Namur, Liège–Bruxelles 1754*, s. 244–245.

⁸ J. B. De Marne, *Histoire du comté de Namur, Liège–Bruxelles 1754*, s. 242 i A. Saunier-Seité, *Les Courtenay. Destin d'une illustre famille bourguignonne*, [Paris] 1998.

Jego syn, Piotr II w pierw zaślubił w 1184 roku Agnieszkę z Nevers (1170–1192/93)⁹. Małżeństwo przysporzyło młodemu małżonkowi znacznych nabytków ziemskich. Były to ziemie Nevers, Auxerre i Tonnerre. Z tego związku narodziła się w 1188 roku Matylda (zm. 1257)¹⁰. Po śmierci pierwszej żony, Piotr II poślubił w lipcu 1193 roku Jolantę z Flandrii, siostrę Baldwina I i Henryka:

In obsidione illa Balduinus comes Flandrensis et Hannoniensis per consilium domini regis conventiones matrimoniorum cum comite de Nivernis firmavit, ita inquam, quod ipse comes Nivernensis filiam comitis Yolendem haberet uxorem, Philippus vero, comitis filius, filiam comitis Nivernensis, quinque annos habentem, quando ad annos nubilem perveniret, uxorem haberet, et pro ea comitatum de Turnurra possideret, post decessum vero ipsius comitis, totam terram Nivernensem haberet, quam ipse comes ex parte uxoris quam habuerat tenebat. Sciendum est autem, quod comes ille filius fuit Petri de Curtenai, militis probi, regis patru, cui ipse dominus rex Philippus puellam, que comitatum Nivernensem iure hereditario tenebat, dedit uxorem, de ille solam habuit filiam. Deinde eius uxor mortua est. Matrimonium autem illud eodem anno apud Suessionem civitatem infra octans sancti Iohannis celebratum fuit, et conventiones super matrimonio Philippi et parvule filie ipsius comitis ibidem a multis nobilibus iurate fuerunt. Deinde Philippus cum sorore sua in terram Nivernensem transivit, et ibi ab aliis nobilibus et militibus et burgensibus fidelitates accepit¹¹.

W 1212 roku do posiadanych tytułów Piotra II doszedł nowy. Został on markizem Namur. Stał się nim po śmierci brata Jolanty, Filipa Szlachetnego w 1212 roku. I mogło się wydawać, że kariera Piotra II zamknie się na tym zaszczycie. Tak się jednak nie stało.

Małżonka Piotra II, Jolanta z Flandrii urodziła się około 1175 roku¹². Mając zaledwie sześć lat, w 1181 roku została zaręczona z liczącym 15 lat, Henrykiem II hrabią Szampanii (1181–1197):

Compositum fuit quidem ut Henricus promus comitis Campanensis filius Yolendem Balduini comitis Hanoniensis filiam haberet uxorem¹³, i dalej: Iuratum eciam [!] fuit utrinque, quod Yolendis comitis Hanoniensis filia etatem ad nubendum sufficientem haberet, Henricus comes Campaniensis eam sine occasione et dilatione duceret uxorem, quod quidem ipse Henricus comes Campaniensis annos 16 aut plures habens iuravit¹⁴.

Zaręczyny zostały jednak zerwane z winy Henryka. Kolejnym pretendencem do jej ręki został nagle owdowiały Piotr II, który co dopiero wrócił z III wyprawy krzy-

⁹ C. B. Bouchard, *Sword, miter and closter. Nobility and the Church in Burgundy 980–1198*, Ithaca 1987, s. 350.

¹⁰ Poślubiła ona w październiku 1199 roku Hervé IV z Donzy, hrabiego Nevers; R. de Lespinasse, *Hervé de Donzy, comte de Nevers*, Nevers 1868, s. 6, 74; C. B. Bouchard, *Sword, miter and closter. Nobility and the Church in Burgundy 980–1198*, Ithaca 1987, s. 349.

¹¹ *Gisleberti Chronicon Hanoniense*, wyd. W. Arndt, MGH SS 21, Hannover 1869, s. 583; C. B. Bouchard, *Sword, miter and closter. Nobility and the Church in Burgundy 980–1198*, Ithaca 1987, s. 350.

¹² K.-P. Todt, *Violante (Yolande)* [w:] *Lexikon des Mittelalters*, t. 8, München 1997, col. 1710.

¹³ *Gisleberti Chronicon Hanoniense*, wyd. W. Arndt, MGH SS 21, Hannover 1869, s. 530.

¹⁴ *Ibidem*, s. 550.

zowej. Zdaje się, że małżeństwo Jolanty i Piotra II zostało zawarte wkrótce po tym, jak owdowiał¹⁵. Zaświadczał o tym Alberyk z Trois-Fontaines: *Hyolenz uxorem Petri Autisiodorensis...*¹⁶, lecz pisał, że do tergo doszło już w roku 1191¹⁷. Związek ten zaowocował licznym potomstwem. Ich pierwsze dziecko — Małgorzata¹⁸ — urodziła się w latach 1194–1198. Jolancie przypadło wychowywanie licznego potomstwa, na które złożyło się dwanaścioro własnych dzieci¹⁹ i córka Piotra II z pierwszego związku: Małgorzata (zm. 1270), żona Raula I d'Exoudun (zm. 1219) i Henryka I hr. Vianden (zm. 1252); Filip (1195–1226) — markiz Namur (1216–1226); Sybilla (1197–1210); Elżbieta (1199–po 1269); Jolanta (1200–1233), żona Andrzeja II z Węgier; Robert (1201–1228), cesarz łaciński; Agnieszka (1202–po 1247), żona księcia Morei, Gotfryda II z Villehardouin; Maria (1204–1222), żona cesarza Nikei, Teodora I Laskarysa (zm. 1222); Henryk (1206–1229), markiz Namur (1226–1229); Eleonora (1208–1230); Konstancja (1210) oraz Baldwin (1217/18–1273), cesarz łaciński. Prawie całe dorosłe życie Jolanty było wypełnione rodzeniem dzieci i opieką nad nimi.

Na przełomie lat 1216/1217 Piotr II wraz z Jolantą rozpoczęli czynić przygotowania do opuszczenia Namur i drogi do Konstantynopola. Majętny Piotr II ufundował znaczny hufiec, który miał się składać ze 160 rycerzy i 5500 pieszych oraz konnych serwientów. Jolanta zaś ufundowała kaplicę w katedrze św. Aubaina w Namur oraz scedowała dobra ziemskie na rzecz syna Filipa²⁰. Nadto przekazując Namur na rzecz Filipa, Jolanta zachowała prawo do 15 liwrow rocznej renty, którą również przeznaczyła dla katedry św. Aubaina²¹.

Nie rozstrzygając o tym, kiedy z Namur do Konstantynopola wyruszyli Jolanta z Piotrem, wiemy, że para najpierw podążyła do Rzymu, dokąd przybyli na początku kwietnia 1217 roku. Tam zostali przyjęci przez następcę Innocentego III, pa-

¹⁵ J. Borgnet, *Histoire du comté de Namur*, Bruxelles 1847, s. 75–79.

¹⁶ *Albrici Monachi Triumfontium Chronica*, wyd. Peter Scheffer-Boichorst, MGH SS 23, Leipzig 1925, s. 868 i 899.

¹⁷ *Ex Historia Episcoporum Autisiodorensium*, wyd. J. M. J. Brial, *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, t. 18, Paris 1822, s. 728: *Siquidem Comes iste, mortua Agnete[!] uxore sua, cum sibi matrimonialiter Yolendam sororem Henrici Constantinopolitani Imperatoris secundis nuptiis copulasset.*

¹⁸ J. B. De Marne, *Histoire du comté de Namur*, Liège–Bruxelles 1754, s. 250–258; H. Vander Linden, *Marguerite de Courtenay, Biographie nationale*, vol. 13, Bruxelles 1895, s. 629–663.

¹⁹ J. Du Bouchet, *Histoire généalogique de la maison royale de Courtenay, ivustifée par plusieurs chartes de divers Eglises, Arrests du Parlement, Titres du Tresor du Roy & de la Chambre des Comptes, Histoires imprimées & manuscrites. & autres Preuus dignes de foy*, Jean dv Pvis, Paris 1661, s. 2 (tablica genealogiczna).

²⁰ Ch. F. J. Galliot, *Histoire générale, ecclésiastique et civile de la ville et province de Namur*, V. Chez Lemaire, Liège 1790, s. 386–388: *Ego Yolenda, comitissa Antisiodorensis & Namucensis, dilectis suis decano & capitulo Sancti Albani in Namuco salutem & omne bonum*; B. Hendrickx, *Régestes des empereurs latins de Constantinople (1204–1261/72)*, Θεσσαλονίκη 1988, nr 138, s. 96–97 [dalej Hendrickx, Régestes].

²¹ A. Wauters, *Table chronologique des chartes et diplômes imprimés concernant l'histoire de la Belgique*, t. 7, Bruxelles 1868, s. 510.

pieża Honoriusza III (1216–1227). Ten ostatni wkrótce koronował cesarską parę w bazylice św. Wawrzyńca za Murami 9 kwietnia²². Dopełnieniem dawnych zobowiązań podjętych przez Baldwina, Henryka oraz Bonifacego z Montferrat, były gwarancje z 11 kwietnia 1217 roku Jolanty i Piotra na dalsze funkcjonowanie umów z Wenecjanami²³.

Dalsze losy — teraz już cesarzowej — Jolanty były podporządkowane poczynom jej małżonka. Piotr zamierzał dotrzeć do Konstantynopola nie w taki sposób, który byłby najprostszy, czyli statkami z Półwyspu Apenińskiego do miejsca docelowego. Imperator zdecydował, że orszak cesarski przemieści się do oddalonego o ponad 500 km od Rzymu (wyjazd 17 kwietnia 1217 roku) — Brindisi, a posuwając się *Via Appia* było to około 650 km²⁴. Wenecjanie, którzy byli odpowiedzialni za rejs, wywiązali się przetransportowania blisko sześciu tysięcy ludzi, koni i zaopatrzenia do Durazzo (współczesne albańskie Durrësi)²⁵. Chronologia kolejnych wydarzeń jest odtąd dość niepewna. Para cesarska wraz z wojskiem wylądowała w Durazzo prawdopodobnie w czerwcu 1217 roku. Tam też doszło do, jak się okazało później, trwałej rozłąki Piotra i Jolanty. Piotr II jako doświadczony wojaczka rycerz, krzyżowiec, obrońca Namur i uczestnik bitwy pod Bouvaines²⁶, prawdopodobnie zadufany w swoich dotychczasowych sukcesach, zapragnął zdobyć Durazzo. Kronikarz Ernoul dodał kluczową wiadomość, która usprawiedliwiała rozstanie małżonków: *Li emperis estoit grosse, si n'ala mie par terre, ains ala part mer en Constantinoble*²⁷. Jolanta była więc brzemienna i nie chcąc jej narażać na trudy obłożenia i spodziewanej drogi lądowej do Konstantynopola, Piotr umieścił żonę na statku, aby pożeglowała w kierunku stolicy Cesarstwa. Rejs Jolanty do nowego miejsca nie zapowiadała niczego złego, wprost przeciwnie. W Morei — z wielkimi honorami — powitał nową cesarżową księżę achajski Gotfryd I z Villehardouin (1167–1218/28)²⁸. Niezawodny Ernoul odnośnie tych wydarzeń zanotował: *Ançois qu'ele venist en Constantinoble, ariva elle en le tiere Jofroi de Ville Harduin qui grant honor li fist*²⁹. Wizyta cesarzowej sta-

²² *Annales Ceccanenses*, wyd. G. H. Pertz, MGH SS 19, Hannover 1866, s. 301; *Regesta pontificum romanorum inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV*, wyd. A. Potthast, t. 1–2, Berolini 1874–1875 *Regesta* nr 5513 i 5517, s. 485; Ernoul, s. 391; C. Cocquelines, *Bullarum privilegiorum ac diplomatum Romanorum Pontificum amplissima collectio, vol. III. Typis et sumptibus Hieronymi Meinardi, Romae 1740*, s. 183; Hendrickx, *Régestes*, nr 139, s. 97–98.

²³ G. L. Fr. Tafel & G. M. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, t. 2 (1856), nr CCIL, s. 193–195: *Yolens, eius vxor, eadem gratia imperatrix*; B. Hendrickx, *Régestes*, nr 140, s. 98.

²⁴ Ernoul, s. 391: *...si s'alerent à Brandis en Puille, por passer en Constantinoble...*

²⁵ Ibidem, s. 392: *...et passerent à Duras.*

²⁶ G. Duby, *Bitwa pod Bouvaines*, tłum. Monika Tournay-Kossakowska i Anna Fałęcka, Warszawa 1988, s. 34.

²⁷ Ernoul, s. 392.

²⁸ Był on bratankiem kronikarza; J. Longnon, *Les compagnons de Villehardouin*, Genève 1978, s. 37–38.

²⁹ Ernoul, s. 392.

ła się okazją do złożenia oferty małżeństwa, którą zgłosił Gotfryd I. Zaproponował on, aby jego syn, Gotfryd II (ok. 1195–1246) poślubił córkę Piotra i Jolanty, młodszą od niego o siedem lat, Agnieszkę³⁰. Propozycja ta została przyjęta i przerodziła się w nowy związek. Zatem awans Jolanty w drabinie feudalnej przełożył się na kolejny sukces rodzinny, bowiem jej córka miała poślubić księcia, a nie kontentować się życiem w klasztorze lub zaślubieniem drobnego feudała we Francji. Przy tej sposobności, Gotfryd I złożył hołd przed cesarzową jako jej lennik. Jolanta zjawiała się w Konstantynopolu jeszcze latem 1217 roku i oczekiwała na przybycie małżonka.

Tymczasem cesarz wobec oporu Durazzo, zwinął jego oblężenie i ruszył przez *Via Egnatia* do Królowej Miast. W trakcie przemarszu do Konstantynopola wojska cesarskie wpadły jednak w zasadzkę władcy Epiru, Teodora Angelosa Dukasa (zm. po 1252). Odtąd los cesarza Piotra był przesądzony³¹. Pomimo podejmowanych dyplomatycznych prób, cesarza nie zdołano wydostać z rąk zachłannego i przebiegłego epirockiego despoty³².

W związku z tak nieoczekiwanym obrotem spraw, brzemienną i zapewne zrozpaczoną cesarzową Jolantą, plan baronów, aby skutecznie pozyskać męzczyznę na tronie Cesarstwa, spalił na panewce. Baronowie Cesarstwa doradzili Jolancie, aby wydała swą trzynastoletnią córkę Marię za Teodora Laskarysa, cesarza w Nikei³³. Istotnie, pomysł był dobry z dwóch powodów. Jeden to stworzenie przeciwwagi do zbrojnych i politycznych aspiracji Teodora Angelosa Dukasa, a drugi to — jak się okazało — płonne nadzieje na unię z Kościołem greckim.

Cesarzowa Jolanta okazała się w Konstantynopolu postacią osamotnioną — nie licząc dam dworu — i bez realnych możliwości działania, czego dowodem brak jakiegokolwiek działalności kancelaryjnej. Nie wiemy czy w ogóle interesowała się władaniem państwem, cedując to np. na ręce grupy z Kononem z Béthune. Jej aktywność była początkowo ograniczona z racji ciąży, a od rozstania z Piotrem ciągle towarzyszył jej narastający niepokój o los małżonka. Nie wiadomo, kiedy urodziła ostatnie dziecko, Baldwina. Ubóstwo źródeł nie pozwala na wskazanie narodzin Baldwina, nic też nie wiemy o losach cesarzowej. Wolno przypuszczać, że Baldwin narodził się w drugiej połowie roku 1217 lub na początku 1218 roku. Natomiast w październiku i grudniu 1219 roku w roli *bailli* Cesarstwa był Konon z Béthune, co sugerują doku-

³⁰ Ibidem.

³¹ O perypetiach cesarza, relacje źródłowe: Ernoul s. 392–393; *Annales Ceccanenses*, wyd. G. H. Pertz, MGH SS 19, Hannover 1866, s. 301; Continuator de l'Estoire de Guillaume arcevesque de Sur, *L'Estoire de Eracles Empereur et la conquete de la terre d'Outremer (suite)*, RHC HOc. 2, Paris 1859, s. 293–294 [dalej *L'Estoire de Eracles*]; Georgii Acropolitae *Opera* recensuit A. Heisenberg, editionem anni MCMIII, correctioem curavit Peter Wirth, vol. I, Stutgardiae 1978, roz. 14, gdzie bizantyński dziejopis twierdził, że cesarz stał się ofiarą miecza [dalej *Akropolites*].

³² *Honori III Romani pontificis opera omnia...* wyd. César Auguste Horoy i Hieronymus Bottino, Paris 1882, IV, 651. Z niewoli udało się wydobyć kardynała Giovanni Colonnę (zm. 1245).

³³ *Akropolites*, rozdz. 14; *Albrici Monachi Triumfontium Chronica*, wyd. Peter Scheffer-Boichorst, MGH SS 23, Leipzig 1925, s. 906.

menty przezeń sygnowane³⁴. W jednym z nich, z końca 1219 roku, czytamy o skierowaniu posłów do Europy do Filipa z Courtney, markiza Namur, aby ten objął tron po zmarłych rodzicach³⁵. Jest to niechybny znak, że Jolanta zmarła. Można przypuszczać, że stało się to we wrześniu 1219 roku³⁶. Rodzą się oczywiste pytania o przyczynę jej śmierci, czy stało się to z powodu jakiś dolegliwości poporodowych czy z innych przyczyn? Jednak rozważania o przyczynach zgonu cesarzowej — po urodzeniu Baldwina — w wieku około 44–45 lat są tylko spekulacjami. Najprawdopodobniej została ona pochowana w Konstantynopolu, ale o miejscu, nic nie wiadomo. Oprócz wypełniania obowiązków żony Piotra II, rodzącej potomstwo, wpisywała się w obraz flandryjskiej matrony hojnej dla Kościoła i tam szukającej zabezpieczenia życia wiecznego. Poświadcza to również wizyta pary cesarskiej w Rzymie oraz koronacja przez papieża, co miało jeszcze bardziej podkreślić jej religijną postawę. Awans na cesarżową Jolanta przypłaciła niewolą i śmiercią męża. Jej losy pod tym względem przypominają nieszczęścia pierwszej cesarzowej Marii³⁷.

Markiz Namur — Filip — odmówił przyjęcia zaszczytnego tytułu cesarza łacińskiego. Powierzył go swemu młodszemu bratu, Robertowi. Wypada powiedzieć kilka słów o niedoszłej cesarzowej, żonie Roberta (1221–1227/8), który objął tron w Konstantynopolu jako dziecko Piotra i Jolanty. Była nią bezimienna, zapewne niewiele młodsza od dwudziestoletniego Roberta, którego Alberyk z Trois-Fontaines określił dosadnie — *rudis et idiota*³⁸. Koronacja Roberta na cesarza Roberta odbyła się 25 marca 1221 roku³⁹. Był on wówczas kawalerem. Plany matrymonialne nowego cesarza próbowali zaplanować baronowie Cesarstwa. Ten jednak nie był im powolny⁴⁰. To niewątpliwie mogło przyczynić się do narastania konfliktów pomiędzy imperatorem a bezimienną grupą baronów. Skutkiem tego, może sfrustrowany Robert w 1227 roku zakochawszy się w nieznannej z imienia córce Baldwina z Neuville⁴¹ —

³⁴ B. Hendrickx, *Régestes*, nr 142–144, s. 99–100.

³⁵ Ibidem, nr 144, s. 99–100.

³⁶ Tak też przypuszczał Van Tricht, s. 294.

³⁷ Należy wspomnieć o ostatnich celnych rozważaniach, zwłaszcza F. van Trichta — *Robert of Courtenay (1221–1227). An Idiot on the throne of Constantinople?* „Speculum” [2013], t. 88, s. 996–1034, zwłaszcza s. 1005–1006. Tam też obszerna dyskusja w historiografii; Z. Pentek, *O cesarzowych Cesarstwa Łacińskiego (1204–1261) (I). Maria hrabina Szampanii*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et studia” 2020, t. 27, s. 47–56.

³⁸ *Albrici Monachi Triumphontium Chronica*, wyd. Peter Scheffer-Boichorst, MGH SS 23, Leipzig 1925, s. 910; *Frater eiusdem Philippi Robertus nomine in imperatorem Constantinopolitanum tanquam heres assumitur, in cuius diebus de iis, que in Grecia fuerunt acquisita, Latini perdidit multa, cum ille esset quasi rudis et idiota*; zdaniem F. van Tricht, *Robert of Courtenay (1221–1227). An Idiot on the Throne of Constantinople?* „Speculum” 88 [2013], s. 1033–1034, cesarz padł ofiarą oszczerczej kampanii wymierzonej przez baronów, a to znalazło odbicie w dziejopisarstwie.

³⁹ TT II, s. 227–230; Hendrickx, *Régestes*, nr 148, s. 102.

⁴⁰ Np. ibidem, nr 148–149, s. 102–103; Van Tricht, s. 371, 386, 480–481; F. van Tricht, *Robert of Courtenay (1221–1227)*, s. 996–1034.

⁴¹ Geoffroy de Villehardouin, *La conquête de Constantinople*, wyd. E. Faral..., t. 2, Paris 1939 § 361; J. Longnon, *Les compagnons de Villehardouin*, Genève 1978, s. 171; F. van Tricht słusznie sugeru-

rycerza poległego pod Adrianopolem w 1205 roku — potajemnie ją poślubił, a następnie wprowadził do pałacu cesarskiego, żonę i teściową:

Il avoit une veve dame en Costantinople, qui fille avoit esté a.i. chevalier d'Artois, qui avoit nom Bauduin de Neuville. Cele dame avoit mere. Li empereres ama tant cele dame que il ne pooit durer sanz lui. Il l'esposa coieient, et si la mist avec lui en son manoir et sa mere avec. Quant li chevalier de Costantinople de sorent, si en furent moult dolent; car il estoit si entrez en lui que, per besoigne que il eussent, ne le poeent geter de la chambre. Il pristrent conseil que il en feroient, si elerent en la chanbre[!] ou l'empereres estoit, si pristrent la mere a la feme de l'empeor, si la mistrent en un bachel, et l'envoierent noier en mer; apres vindrent a sa feme, si copèrent le nes et baulievre, et laisserent l'empeor en pais⁴².

Jednak do koronacji żony Roberta nie doszło. Rozwścieczeni obrotem spraw baronowie zdecydowali, że ożenek Roberta był wbrew interesom państwa i postanowili brutalnie pozbyć nie tylko wybranki cesarza. Działania baronów miały charakter morderstw z premedytacją. W dość przemyślny sposób zgładzono zwłaszcza żonę Roberta, nie bacząc na jej stan prawny po zaślubieniu cesarza. Jego teściową utopili, a żonę pozbawiono „tylko” nosa oraz warg na oczach unieruchomionego podczas tych okrucieństw Roberta⁴³. Okaleczenie żony Roberta miało być znakiem, że nie jest ona godna, aby być cesarzową. Ten niegodziwy postępek baronów przyczynił się do porzucenia przez Roberta władzy. Niepogodzony z losem cesarz wpięrow wyjechał do Rzymu pragnąc szukać sprawiedliwości u papieża, wreszcie zmarł w 1227 lub 1228 roku, niepowróciwszy do Konstantynopola. Tak czy inaczej nie można pretendentki do roli cesarzowej i żony Roberta, zaliczyć do władczyń Cesarstwa Łacińskiego.

BIBLIOGRAFIA

Źródła opublikowane

- Albrici Monachi Triumphontium Chronica*, wyd. Peter Scheffer-Boichorst, MGH SS 23, Leipzig 1925.
Annales Ceccanenses, wyd. G. H. Pertz, MGH SS 19, Hannover 1866.
 Continuator de l'Estoire de Guillaume archevesque de Sur, *L'Estoire de Eracles Empereur et la conquest de la terre d'outremer*, RHC HOc. 2, Paris 1859.
 Ernoul, *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, wyd. L. de Mas-Latrie, Paris 1871.
Ex Historia Episcoporum Autissiodorensium, wyd. J. M. J. Brial, Recueil des historiens des Gaules et de la France, t. 18, Paris 1822.
 Geoffroy de Villehardouin, *La conquête de Constantinople*, wyd. E. Faral..., t. 2, Paris 1939.

je, że rodzina Baldwina z Neuville mogła należeć do elit władzy w Cesarstwie, powołując się ich przedstawicieli, którzy byli znani we Flandrii oraz w Outremer — F. van Tricht, *Robert of Courtenay (1221–1227)*, s. 1014–1015. Chyba nie bez przypadku Villehardouin wymienił Baldwina z Neuville wśród najznaczących rycerzy poległych pod Adrianopolem.

⁴² *Albrici Monachi Triumphontium Chronica*, wyd. Peter Scheffer-Boichorst, MGH SS 23, Leipzig 1925, s. 915; *L'Estoire de Eracles*, RHC HOc. 2, Paris 1859, s. 294–295.

⁴³ *L'Estoire de Eracle*, RHC HOc. 2, Paris 1859, s. 295; Ernoul, s. 394.

- Georgii Acropolitae *Opera* recensuit Augustus Heisenberg, editionem anni MCMIII, correctiorem curavit Peter Wirth, vol. 1, Stutgardiae 1978.
- Gisleberti *Chronicon Hanoniense*, wyd. W. Arndt, MGH SS 21, Hannover 1869.
- Hendrickx B., *Régestes des empereurs latins de Constantinople (1204–1261/72)*, Θεσσαλονίκη 1988.
- Honori III Romani pontificis opera omnia... wyd. C. A. Horoy i H. Bottino, Paris 1882.
- Regesta pontificum romanorum inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad a. MCCCIV*, edidit Augustus Potthast, vol. 1–2, Berolini 1874–1875.
- Robert de Clari, *La conquête de Constantinople*, wyd. Ph. Lauer, Paris 1924.
- Tafel G. L. Fr & Thomas G. M., *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Wien 1856.

Opracowania

- Borgnet J., *Histoire du comté de Namur*, Bruxelles 1847.
- Bouchard C. B., *Sword, miter and closter. Nobility and the Church in Burgundy 980–1198*, Ithaca 1987.
- Cocquelines C., *Bullarum privilegiorum ac diplomatum Romanorum Pontificum amplissima collectio, vol. III. Typis et sumptibus Hieronymi Meinardi*, Romae 1740.
- De Marne J. B., *Histoire du comté de Namur et premiers évêques des Tongrois*, Bassompierre–Van den Berghen, Liège–Bruxelles 1754.
- Du Bouchet J., *Histoire généalogique de la maison royale de Courtenay, ivustifée par plvsievr chartes de diuerfes Eglises, Arrests du Parlement, Titres du Tresor du Roy & de la Chambre des Comptes, Histoires imprimées & manuscrites. & autres Preuus dignes de foy*, Iean dv Pvis, Paris 1661.
- Duby G., *Bitwa pod Bouvaines*, tłum. Monika Tournay-Kossakowska i Anna Fałęcka, Warszawa 1988, s. 34.
- Galliot Ch. F. J., *Histoire générale, ecclésiastique et civile de la ville et province de Namur*, V. Chez Lemaire, Liège 1790.
- Lespinasse R. de, *Hervé de Donzy, comte de Nevers*, Nevers 1868.
- Longnon J., *Les compagnons de Villehardouin*, Genève 1978.
- Pentek Z., *O cesarzowych Cesarstwa Łacińskiego (1204–1261) (1). Maria hrabina Szampanii*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et studia” 2020, t. 27, s. 47–56.
- Pentek Z., *O cesarzowych Cesarstwa Łacińskiego (1204–1261) (2). Agnieszka z Montferrat i (Maria?) nieznaną córką cara Kalojana*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et studia” 2021, t. 28, nr 2, s. 31–40.
- Saunier-Seité A., *Les Courtenay. Destin d'une illustre famille bourguignonne*, [Paris] 1998.
- Todt K.-P., *Violante (Yolande)*, Lexikon des Mittelalters, t. 8, München 1997.
- Vander Linden H., *Marguerite de Courtenay*, *Biographie nationale*, t. 13, Bruxelles 1895.
- Van Tricht F., *Robert of Courtenay (1221–1227). An Idiot on the Throne of Constantinople?* „Speculum” [2013], t. 88, s. 996–1034.
- Van Tricht F., *The Latin Renovatio of Byzantium. The Empire of Constantinople (1204–1228)*, tłum. Peter Longbottom, Leiden–Boston 2011.
- Wauters A., *Table chronologique des chartes et diplômes imprimés concernant l'histoire de la Belgique*, t. 7, Bruxelles 1868.

